

Wstęp

Fantastyka przeżywa współcześnie swój „złoty wiek”, o czym zaświadcza jej popularność wydawnicza, czytelnicza, a także aktywność badaczy. To z pewnością ciekawy obszar, który wciąż inspiruje, i współcześnie bardzo dynamicznie się zmienia, jak w kalejdoskopie. Coraz ważniejsza w jego obrębie staje się praktyka konwergencji, związana z funkcjonowaniem fikcyjnego świata i kreacjami bohaterów, opowieściami tworzonymi w odmiennych mediach: literaturze, grach, filmach, komiksach, a nawet sztukach dramatycznych, operach i musicalach czy twórczości fanowskiej rozwijanej na stronach internetowych¹. Fantastyka podejmuje coraz bardziej istotne zagadnienia, zagłębia się w problematykę historyczną [Gajewska 2016], rozważa problemy z kręgu posthumanizmu i procesów globalizacyjnych [Borowski, Sugiera 2012], jest czujna wobec dylematów współczesnego świata, poszukuje nowych ujęć w sferach metafizyki i religii [Leś, Stasiewicz, red. 2014].

¹ W polskiej kulturze przykładem jest funkcjonowanie różnych opowieści o Wiedźminie, bohaterze cyklu Andrzeja Sapkowskiego. Ostatnio pojawiła się na przykład zapowiedź musicalowej wersji jego historii, która ma być wystawiona w Teatrze Muzycznym w Gdyni jesienią 2017 r. Wyreżyseruje ją Wojciech Kościelniak.

Prezentowany numer monograficzny „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej” nie stosuje formuły kalejdoskopu, by inwentaryzować tematy czy odsłaniać prawidła rozwojowe nurtu, co zrobił już wcześniej Antoni Smuszkiewicz [2016]. Chcemy wskazać na różnorodność twórczości fantastycznej, odsłonić problemy badawcze, do których ona prowadzi. Proponujemy czytelnikowi lekturę artykułów podejmujących pytania o rolę fantastyki w kulturze: w jaki sposób wiąże się ona ze współczesną rzeczywistością pozatekstową, ze świadomością młodego czytelnika [Wróblewski 2009], a także z tematyką historyczną, zagadnieniem postpamięci i Holocaustem. Czytelnik odkryje w prezentowanych studiach stale obecną myśl o ważnych odniesieniach do mitów i ich funkcji [Trocha 2009], będzie mógł na nowo zagłębić się w przestrzeni baśni [Ćwiklak, red. 2014], umysłu twórcy, przemyśleć zagadnienia związane z wyobraźnią, groteską i anamorfozą [Baltrušaitis 2009]. Będzie miał również okazję zapoznać się z koncepcjami historii alternatywnych oraz sposobem, w jaki motyw podróży wiąże się z tradycją utopii literackiej.

Uznaje się, że fantastyka stanowi wynik kryzysu konwencji realistycznych, że wkracza do różnorodnych formalnie dzieł, łącząc się z onirystyczną poetyką i tradycjami fantastyki romantycznej, grozy i surrealizmu. Wedle osądu Jerzego Jarzębskiego [2008] fantastyka jest obecna również we współczesnej prozie (tej spoza kręgu powieści popularnej), jej elementy stają się sygnałem metafikcyjności i odgrywają konstrukcyjnie ważną rolę, wzmacniając (lub nawet zapewniając) spójność opowiedanej historii.

Ważną przesłanką tomu jest jego transdyscyplinarność, uznaliśmy bowiem, że fantastyka prowadzi badacza na teren różnych sztuk [Wysłouch 2009/2010], że studia literackie bez analiz plastycznych i filmowych mogą okazać się niepełne. Publikujemy zatem artykuły stanowiące szczegółowe interpretacje wybranych utworów literackich, jak *Opowieści sieroty* Catherynne M. Valente oraz dylogia Salmana Rushdiego, *Podróż ósma* Ijona Tichego, bohatera *Dzienników gwiazdowych* Stanisława Lema, a równolegle omówienia sztuki fantastycznej i motywu dybuka w trzech bardzo

odmiennych filmach. W numerze pojawią się również prezentacje motywu zaświatów w twórczości Stanisława Wyspiańskiego oraz sylwetek kobiet i genialnych wynalazców. Wszystkie szczegółowe studia wskazują na fakt przenikania się odmiennych kulturowo tradycji oraz epok w twórczości zawierającej motyw irracjonalne.

W ramach szkiców interpretacyjnych szczególne miejsce w numerze zajmuje twórczość Zdzisława Beksińskiego – malarza, fotografa i, co nie jest tak powszechnie znane, pisarza. W tym przypadku praca badawcza i redakcyjna zbiegła się z takimi najnowszymi wydarzeniami kulturowymi, jak pierwsze wydanie opowiadań Beksińskiego [2015] w opracowaniu Tomasza Chomiszczaka i premiera, już nagradzanego na festiwalach, biograficznego filmu *Ostatnia rodzina* w reżyserii Jana P. Matuszyńskiego, w którym postać słynnego plastyka odgrywa Andrzej Seweryn.

Obok tego, co bieżące, równie ważna jest w numerze pamięć o związkach naszego miasta z twórczością fantastyczną. To właśnie w Poznaniu w 1973 r. podjęto pierwszą próbę stworzenia klubu miłośników fantastyki [Sedeńko 2011]. Wtedy z inicjatywy Czesława Chruszczewskiego i Wydawnictwa Poznańskiego odbył się w stolicy Wielkopolski europejski konwent SF *Eurocon*. Wprawdzie pierwszy klub powstał dwa lata później w Warszawie, ale to Chruszczewski zapisał się w historii jako ważny propagator fantastyki naukowej i ruchu fanowskiego w Polsce. Współcześnie coroczny poznański konwent *Pyrkon* to największa tego typu impreza w kraju i jedna z największych na świecie. W artykule Rafała Kochanowicza, prezentującym fenomen fanzinów [Kajtoch 2006], czytelnik może zapoznać się z jednym z najważniejszych tego typu przykładów, jakim jest „Kwazar” – fanzin związany właśnie z Poznaniem.

Formułę kalejdoskopu wybrałyśmy również dlatego, że, choć dziś określenia tego używamy metaforycznie, to jednak wielu z nas pamięta, że kalejdoskop to również nazwa zabawki inspirującej i pobudzającej wyobraźnię. Nie negujemy faktu, że wielu badaczy fantastykę umieszcza nadal w kręgu sztuki jedynie popularnej i służącej rozrywce. Uznajemy jednak, że geneza kalejdoskopu, który został wynaleziony w 1816 r. przez fizyka Davida Brewstera

podczas badań nad polaryzacją światła, dowodzi, iż znaczenie tego artefaktu może być również szersze i ważniejsze – może oddziaływać poznawczo i inspirująco. To samo proponujemy czytelnikowi, by, przełamując schematy i uprzedzenia, pomyślał o fantastyce...

Monika Brzóstowicz-Klajn, Aneta Grodecka

Bibliografia

- Baltrušaitis Jurgis (2009), *Anamorfozy albo Thaumaturgus opticus*, przeł. Tomasz Stróżyński, Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk.
- Beksiński Zdzisław (2015), *Opowiadania*, wybór i opracowanie krytyczne Tomasz Chomiszczyk, Bosz, Olszanica.
- Borowski Mateusz, Sugiera Małgorzata (2012), *W pułapce przeciwieństw: ideologie tożsamości*, Instytut Teatralny Trio, Warszawa.
- Ćwiklak Kornelia, red. (2014), *Baśń we współczesnej kulturze*, t. 1: *Niewyczerpana moc baśni: literatura – sztuka – kultura masowa*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Gajewska Agnieszka (2016), *Zagłada i gwiazdy. Przeszłość w prozie Stanisława Lema*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Jarzębski Jerzy (2008), *Realizm podszyty fantastyką*, „Teksty Drugie”, nr 6, s. 44-53.
- Kajtoch Wojciech (2006), *Fanzin* [hasło], w: *Słownik terminologii medialnej*, red. Walery Pisarek, TAIWPN, Universitas, Kraków, s. 250.
- Leś Mariusz M., Stasiewicz Piotr, red. (2014), *Motywy religijne we współczesnej fantastyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Sedeńko Wojciech (2011), *Fan, fandom, fanzin. Szkic o fantastycznym życiu literackim*, „Polonistyka”, nr 2, s. 31-35.
- Smuszkiewicz Antoni (2016), *Zaczarowana gra. Zarys dziejów polskiej fantastyki naukowej*, wyd. 2, poszerz., Solaris, Stawiguda.
- Trocha Bogdan (2009), *Degradacja mitu w literaturze fantasy*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Wróblewski Maciej (2009), *„Czytanie przyszłości”. Polska fantastyka naukowa dla młodego odbiorcy*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.
- Wysłouch Seweryna (2009/2010), *Przestrzeń jako kategoria transdyscyplinarna*, „Estetyka i Krytyka”, nr 1/2, s. 47-60.